

Flamich Maria

A zene szerepe a vak emberek társadalmi felelősségvállalásában

Kulcsszavak: vakság, zene, társadalmi felelősségvállalás

Absztrakt

Az ember — története során — mindig speciális képességeket társított a vaksághoz. E képességek közé tartozik például a muzsikálás különleges tehetsége. A mentális képek olyan rejtett, tudatalatti elvárásokká formálódtak, amelyeknek a vak emberek nap, mint nap meg kell, hogy feleljenek, és amelyek fontosnak tekintendők a többségi társadalmak, valamint a vak emberek gondolkodásmódjában, jóllehet, a szakirodalom állítja, nem minden vak született zenész. Ennek ellenére, a zene — a hangzó világ egyéb aspektusaival összhangban — jelentős szerepet játszik a legtöbb nemlátó életében. Az érzékelés zenéhez köthető aspektusa az utóbbi időben került a muzikológusok, a muzikusok, valamint az insider kutatók érdeklődésének középpontjába. A fokozott érdeklődés egy új tudományterület megszületését eredményezte, így megfigyelhetjük, hogyan fejlődik a kutatói érdeklődés multidiszciplináris tudománnyá, mi módon érint, illetve foglal magába különféle tudományterületeket, mint például a muzikológia, a fogyatékoságtudomány, továbbá a neveléstudomány. Ezen elméleti háttér jelentős mértékben járulhat hozzá vak tanulók zeneoktatásának megalapozásához, társadalmi befogadásuk előmozdításához, és egyben demonstrálja társadalmi felelősségvállalásuk lehetőségeit. Az írás alapjául szolgáló prezentáció nagyvonalakban bemutatja vak emberek zenetanításának és zenetanulásának történetét, és példákkal szemlélteti társadalmi felelősségvállalás iránti igényeiket. Az írás egyben azt is illusztrálja, hogy a kultúra milyen lehetőségeket kínál a többségi társadalmak számára, hogy megismerjék a látássérültek képességeit, továbbá a látássérülteknek, hogy tanúbizonyságot tegyenek hasznos társadalmi jelenlétükről.

Bevezetés

Minimum két oka van annak, amiért általában a kultúrát, és konkrétan a zenét, valamint a fogyatékoságot egymáshoz szorosan kapcsolódó fogalmaknak tekinthetjük. Egyik ok, hogy a kultúra az évezredek során éppúgy, mint ma, nélkülözhetetlen eleme például a fogyatékosággal élő személyek támogatását célzó jótékonyssággal kapcsolatos tevékenységeknek. A másik magyarázat, hogy különféle fogyatékosággal élő személyek szívesen kommunikálják értékeiket a kultúra eszközeinek segítségével (Flamich, & Hoffmann, 2011). Következésképpen, a zene, lévén az emberi kultúra egyik alapeleme, azóta játszik jelentős szerepet a társadalmi befogadásban, amióta az ember először fakasztott hangot a körülötte lévő tárgyakból.

A zene inkluzív természetének szemléltetése céljából, jelen írás a múlt és jelen párbeszéde — releváns üzenettel a jövő számára. Struktúráját tekintve, történeti tényeket tár fel, tudományos háttérre támaszkodik, ugyanakkor megélt-tapasztalat-alapú példákat szolgáltat azzal a céllal, hogy saját narratívákból nyert információk megfontolásával befolyásolja a jövő zenepedagógusainak képzését.

Célok

A téma komplex természete komplex célokat és komplex megközelítéseket indikál. Ezzel magyarázható, hogy az írás elméleti alapú megközelítésre a kulturális fogyatékoságtudományra hívja fel a figyelmet. Mindemellett célom, hogy ezen összefüggésekben hangsúlyozzam (zene)tanárok képzésének újragondolását. Az elméleti megalapozáson túl, hangsúlyos szerepet kapnak a megélt tapasztalatokat rögzítő narratívák. E példák segítségével célom, hogy bátorítsam és motiváljam a különféle képességekkel rendelkező embereket az együttzenélésre, és a rejtett értékek feltárására történő nyitottságra.

A vakság mentális képei

A zene évezredek óta játszik jelentős szerepet a nemlátó emberek életében.

“A régi időkben a sérült látást alapvetően az ember képességeit gyengítő tulajdonságnak tekintették, így aki keveset, esetleg egyáltalán nem látott, halálra szánták, koldulásra ítélték, vagy száműzték. Kivételes esetek azonban még ekkor is léteztek... .” (Bolt, 2006:80).

Annak felismerése, hogy a vak emberek jelentős mértékben speciális hallás segítségével érzékelik és hódítják meg az őket körülvevő világot, valamint a zenei hallás, amellyel a sztereotipikus felfogások szerint Isten kárpótolja azokat, akik nem látnak, még ma is megkülönböztetett szerepet oszt rájuk a különféle fogyatékosággal élő személyek között. Következésképpen, a zene jelenleg is integráns részét képezi annak a mentális képnek, amely a vakságról és a vakokról alkotunk évezredek óta (Straus, 2011; Flamich, 2018). E tényről bizonyítja a két vak hárfást ábrázoló rajz III. Ramses sírkamrájának falán. A fáraó Kr. e. 1187 és 1156 között uralkodott az Ókori Egyiptomban (Britannica, n. d.). Mindebből arra következtethetünk, hogy híres vak zenészek mindig gazdagították a Földgolyó zenei palettáját. Például: Francesco Landini (1325-1397) itáliai orgonaépítő, -művész, zeneszerző, költő, John Stanley (1712-1786) angol orgonaművész és zeneszerző, Joaquín Rodrigo (1901-1999) spanyol zeneszerző és zongoraművész, Ray Charles (1930-2004) amerikai énekes, dalszerző, muzsikusként, Stevie Wonder (1950 -), amerikai énekes, dalszerző, Andrea Bocelli (1958 -), olasz énekes, Ungár Imre (1909 – 1972), a 20. Század kiemelkedő magyar zongoraművésze és tanára, Érdi Tamás (1979 -), kortárs zongoraművész, és Juhász Tomi (1988 -), dalszerző, rockzenész, csupán néhány név a teljesség igénye nélkül. Ők, és itt nem említett társaik, valamint a mentális kép magyarázhatja, hogy számos szülő reménykedik abban, hogy a zene hivatást, biztos megélhetést jelent vak gyermeke számára. Hogy e titkolt elvárások álmok maradnak-e, vagy valóra válnak, ebben a pillanatban még — úgy tűnik — kívül esnek a kutatók érdeklődési körén, ami azonban bizonyos, hogy a vak emberek örömeiket lelik a hangok végtelen változatosságában. Így sokuk életében például az éneklés fontos szerepet játszik abban az esetben is, ha az nem jelent hivatást, nem garantálja megélhetésüket.

Az integrált oktatás, minden kétséget kizáróan, hat a kóruséneklésre. Egyre kevesebb gyermek jár a vakok iskolájába, egyre több gyermek szülei választják az integrált oktatást, és e tendencia meghatározó szerepet játszik a vak-identitás kialakulásában csakúgy, mint zenei nevelésükben, fejlesztésükben. Bár az integrált oktatás célja a társadalmi befogadás, úgy tűnik, megakadályozza a gyerekeket abban, hogy megtanuljanak vakként élni és vakként szocializálódni, főképp azért, mert a vakságra még mindig elsősorban stigmaként, tragédiaként, vagy épp ellenkezőleg: különleges ajándékként tekint a többségi társadalom. Következésképpen, számos vak gyermek találkozik vele szemben támasztott irreális elvárásokkal. Jóllehet, a vak identitás több ponton kapcsolódik a zenéhez, zenei neveléshez, a

kérdéskör túl komplex ahhoz, hogy az írás részletesen tárgyalja, így kizárólag a muzsikálásra koncentrálok.

A zene személyiségformáló, inkluzív szerepe vakok zeneoktatásában Magyarországon

A vak emberek tulajdonságainak, értékeinek felismerése oktatásukkal vette kezdetét. A zenetanítás egyike volt azoknak az alapelemeknek, amelyek jelentőségét a Planum, az intézet első hivatalos tanterve és szabályzata már 1827-ben hangsúlyozta (Flamich, 2018). A zenei nevelés eredményeinek elismerése hamarosan egyértelműen tapasztalható volt. Herodek Károly, az iskola igazgatója 1905 és 1933 között, megfogalmazta, a zene jelentős tényező a társadalmi befogadás vonatkozásában:

“ A vakok éneke már sok barátot szerzett az ügynek, miáltal jelentékenyen hozzájárul az intézmény fejlesztéséhez, és anyagi helyzetéhez.” (Herodek, 1925:220)

Az igazgató bátorító, támogató hozzáállása jellemzi a tantervet, amelyből kiderül, 1930-ban a vak tanulók heti huszonnégy órában tanulhattak zenét. A tanterv — összhangban a vakok nevelését célzó oktatáspolitikai irányokkal — ékes bizonyítéka, hogy a huszadik század első negyedében a zene hangsúlyos tényező volt a társadalmi befogadás előmozdításában, és nem csupán a kivételes zenei tehetséggel rendelkező tanulók számára. Még ma is találkozunk olyan emberekkel, akik emlékeznek a híres Homérosz Kórusra, vagy azért, mert tagjai voltak, vagy pedig azért, mert hallották énekelni.

A kórus 1928-ban alakult, és volt idő, amikor hetven-nyolcvan tagot is számlált. Rendszeresen adott koncerteket a Zeneakadémián, turnézott országszerte és a szomszédos országokban, és meghívták Finnországba is. Dolgozott éplátású és vak karnagyokkal, hanglemezeket készített. A legendás kórus az 1990-es évek közepén feloszlott. (Flamich & Hoffmann, 2011).

Évtizedeken át egy másik együttes, egy vonószeneke is gazdagította a hazai amatőr kulturális életet. Bár a zenekar kevésbé volt ismert, mint a kórus, tagjai tiszteletet és megbecsülést vívtak ki maguknak mind a vakok, mind a többségi társadalom tagjai körében (Flamich, 2018).

Felvázolva a vakok hazai zeneoktatásának történetét látható, hogy Magyarországon a zeneoktatás egyike volt azoknak a területeknek, amelyek prioritást élveztek oktatásukban, így nagymértékben mozdította elő társadalmi megbecsülésüket a múltban. A jelennek, amikor az egész világ az integráció irányába tesz egyre nagyobb, határozottabb lépéseket, még mindig vannak megválaszolatlan kérdései. Ezek egyike: milyen mértékben befolyásolja az integráció a vakok zeneoktatását?

A zene személyiségformáló, inkluzív szerepének kutatása

Jelenleg, a nemzetközi szakirodalomban viszonylag kevés kutatás foglalkozik vak zenét tanuló fiatalok és professzoraik tapasztalataival és kihívásaival.

Egy hazai kutatás azonban az inkluzív zenetanítás kompetenciáinak fejlesztése céljából vizsgálja a megélt tapasztalatokat, technikákat, jó/gyakorlatokat. A következőkben e kutatás összefoglalása következik.

Témaválasztásomat indokolja, hogy a 2016/2017-es tanévben azzal a feladattal bíztak meg a Vakok Iskolájában, hogy Braille kottairást -olvasást tanítsak zenei középiskolába készülő tanulóknak. Mivel aktív, bár nem hivatásos muzsikus vagyok, ugyanakkor insider (érintett) kutató, meggyőződésem, hogy a nehézségek, kihívások feltárása új aspektusokkal segítheti az integrált zeneoktatást.

A disszertáció a zenét kulturális diskurzusként kezeli, és bemutatja a magyar vak és aliglátó hivatásos klasszikus zenészek, tanulók és professzoraik vélekedéseit a vakok zenei kultúrájáról, zenéről, zenetanulásról. A nézetek feltárásán túl, fény derül néhány metodológiai szempontra is. A disszertáció a vakok zeneoktatásának történeti áttekintése kapcsán figyelmet szentel a vakok és a zene sztereotipikus összekapcsolódásának is.

A kutatás résztvevői úgy vélik, a vakokkal kapcsolatos sztereotípiák és következményeik, például a vakoktól való féltés, még mindig erősen tapasztalható a zeneoktatásban. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a fiatalok kizárólag abban az esetben tanulhatnak zenét többségi környezetben, zenére specializálódott középiskolában, ha előzetesen megállapodnak egy tanárral. Ha ez sikerül, a közös munkáról tanár is, tanítvány is pozitívan nyilatkozik, bár a tanulók beszámolnak tanáraik érzékelhető bizonytalanságáról. Vélhetőleg e bizonytalansággal magyarázható, hogy a zenetanárok, zenét oktató előadóművészek szívesen vennének részt a fogyatékosokkal élő élet sajátosságait kulturális ábrázolások segítségével bemutató kurzusokon, mivel jelenleg a (zene)tanárképzésből hiányzik az emberi diverzitás tulajdonságait szemléltető tanegység. A disszertáció történeti alapokra támaszkodva ismerteti a Braille kottairás, a kóruséneklés, valamint a kamarazenélés látássérülteként megvalósult és megvalósítható gyakorlatát. Az áttekintésből kiderül, hogy az évtizedek elorehaladtával, gazdasági okokra és oktatáspolitikai változásokra hivatkozva a vakok zeneoktatása fokozatosan veszít jelentőségéből, a vakok zeneoktatására fordított tanórák száma drámaian csökken, írja Ungár Imre, neves vak zongoraművész már 1960-ban (Ungár, 1960:n.p.). Feltételezhetően, ez a tendencia, továbbá az integrált oktatás hatással volt a Homérosz Kórus és a Berindán László Kamarazenekar megszűnésehez. Straus (2011) a zene pervazív természetét hangsúlyozó megállapítása azonban indokolja a zenészek számának növelését, mivel a zene kifejezetten pozitív, kiteljesítő hatással van más tantárgyak, egyéb ismeretek, készségek, képességek elsajátítására.

A disszertáció vizsgálja a vak emberek különleges zenei képességére vonatkozó sztereotípiát. Így, a rendszerint visszatérő kérdésre, hogy valóban létezik-e ez a különleges képesség, a disszertációban alapos szakirodalmi áttekintés található, így Sacks alábbi megfigyelése is: a látás mechanizmusát illetően az emberi agykéreg több, mint egyharmada érintett, és abban az esetben, ha hirtelen megszűnnek a vizuális ingerek, elkezdődik egy átfogó újraszerveződés. Vakon született, vagy korán látásukat veszített gyerekek esetében a vizuális kéreg szerepe megváltozik, az érzékelési ingerek, különösen a hallás és tapintás újraelosztása figyelhető meg (Sacks, 2010; Flamich, 2018). Ez az eltérő felosztás magyarázatul szolgál arra a tényre, hogy különbözőképpen hallanak látók és nemlátók, azt a sztereotípiát azonban semmiképpen sem bizonyítja, mely szerint a vakokat Isten a muzsikálás kivételes képességével ajándékozta meg, hogy kárpótolja őket veszteségükért (Flamich, 2018). Straus (2011) egyetért azokkal a korai szakemberekkel, akik határozottan állítják, nem minden vak született zenész. Érdekes megfigyelés azonban, hogy a kutatás tizenegy vak résztvevője közül kilenc személy számolt be arról, hogy abszolút hallása van. Ez az adottság jelentős szerepet játszik inkluzív zenetanulásuk megvalósításában, és meglepően, bizonyos értelemben tiszteletet ébreszt éplátású társaikban (Flamich, 2018).

A kutatásban szereplő interjúk feltárják a tanulók és tanáraik kihívásait, nehézségeit. Következésképpen jelentős segítséget nyújthatnak zenepedagógusok kompetenciáinak fejlesztésében. Az interjúkból kiderül, a mozgás, a laza testtartás elsajátítása kihívást jelent a tanulóknak, megtanítása pedig a tanárok kreativitását teszi próbára. A legnehezebb feladatok közé tartozik megérteni, megérezni és megtanítani az ujjak, a kéz, a test laza, a zenei kifejezést segítő mozdulatait. A résztvevők elmondása szerint bár a mozdulatok voltaképpen megtanulhatók, megtaníthatók, a rugalmasság, könnyedség lehető leghatékonyabb elsajátítása nagyon hosszú időt vesz igénybe (Flamich, 2018).

A zenei kifejezést segítő testmozgás megtanítása, megtanulása gyakori érintésen alapul, ami természetes és jellemző tulajdonsága a vakok zenetanításának akár a diák, akár a tanár, akár mindkét fél vak. Ez a fajta tanulási-tanítási módszer feltétlen bizalmon alapul. Vak és éplátású zenetanárok megjegyzik, hogy az érintés éplátású tanulók esetében is nélkülözhetetlen, ám ritkábban része az oktatásnak, mint vak résztvevők esetében.

A kutatás minden résztvevője hangsúlyozza, a kritikus gondolkodás, az őszinteség, a bizalom vak és látó emberek együttműködésének, zenetanulásának, -tanításának, valamint együttzenélésének alappillérei.

Ezért óriási jelentőséggel bír, ha megtaláljuk a módját annak, hogy a vakokkal, vaksággal kapcsolatos évezredes sztereotípiák mögé nézzünk, és általában lehetőség legyen a világ sokféle érzékelésének megismerésére a tanárképzésben, így a zene és pedagógia elméleti és gyakorlati kapcsolódási pontjain is. Az inkluzív zenei és inkluzív pedagógiai szemlélet diverzitást értéként tekintő megközelítésében transzdiszciplináris forrásként szolgál a kulturális fogyatékoságtudomány. Így jelentősége, alkalmazása megfontolásra érdemes zenepedagógusok, művészek képzésében.

Kulturális fogyatékoságtudomány

Az ember különfélesége, különbözősége jól láthatóan tükröződik kultúrákban. A fogyatékoság számtalan módon megjelenő eleme e különbözőségnek, és hasonlóképpen végtelen kultúrafüggő ábrázolása is, mivel a kultúra eszköze a mindennapok rögzítésének (Couser, 2009). Lenmard J. Davis, az egyik legismertebb kritikai fogyatékoságtudományt kutató tudós így látja:

“Ha a fogyatékoság kerül szóba, az ép emberek hajlandóak önkénteskedni, anekdotázgatni, filmek, regények fogyatékos hőseivel példálózni. Senki nem mer Heidegger filozófiájára gondolni, vagy a Reneszánsz kor művészeti ábrázolásaira hivatkozni. Hiszen a fogyatékoság nagyon is nyilvánvalónak tűnik — hiányzó végtag, vakság, siketség. Mi sem egyszerűbb, mint ezt megérteni? Az embernek egyszerűen el kell képzelnie, hogy hiányzik egy végtagja, nem működik egy érzékszerve, és már félúton vagyunk ahhoz, hogy megértsük.” (Davis, 2006:xvi.)

A fogyatékoságtudomány és kritikai fogyatékoságtudomány fontos tényező az akadémiai palettán, és e tudományos értelmezések az utóbbi időben kiegészültek a kulturális fogyatékoságtudomány diskurzusával. Például: Lennard J. Davis *Enforcing Normalcy* (1995), Rosemarie Garland-Thomson: *Extraordinary Bodies* (1996), David T. Mitchell és Sharon L. Snyder *Narrative Prosthesis* (2001), Robert McRuer: *Crip Theory* (2006), Margrit Shildrick: *Dangerous Discourses of Disability, Subjectivity and Sexuality* (2009), Tobin

Siebers: Disability Theory (2008), Disability Aesthetics (2010), and David Bolt: The Journal of Literary and Cultural Disability Studies (2006), amint Berressem, Ingwersen és Waldschmidt (2017) listája szemlélteti és demonstrálja e megalapozott elméleti bázist, és egyben sugallja a kultúrára épülő, mélyebb megértés jelentőségét. A kulturális fogyatékoságtudományt a fogyatékoság kulturális ábrázolások segítségével történő megértése, reflexiói, azok feldolgozása hívta életre.

Elméletileg, a kulturális fogyatékoságtudomány egyik jelentősége abban áll, hogy segítse a többségi környezet pedagógusainak képzését, felkészítését fogyatékosággal élő tanulók fogadására az oktatás minden dimenziójában. Következésképpen, a diszciplína hosszú távon előmozdíthatja a fogyatékosággal élő személyek iskolai és társadalmi inklúzióját, így beemelése a pedagógusképzésbe — relevanciája okán — mindenképpen megfontolásra érdemes.

Összegzés

Az előadás felvázolja vak emberek zenei képzésének a társadalmi inklúzióban játszott szerepét, perspektíváit, és illusztrálja a vakok társadalmi szerepvállalásának igényét. Megélt tapasztalatok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy vak emberek képzése általában, különös tekintettel zenei képzésükre jelentős mértékben mozdítja elő társadalmi befogadásukat, szerepvállalásukat, ezért a pedagógusképzésnek minden tekintetben célszerű rendelkeznie eszközökkel, hogy felkészítse az oktatás, így a zeneoktatás szereplőit az inkluzív szemléletű oktatásra a gyakorlatban. Az elmélet és gyakorlat közötti átmenet előmozdítása céljából felhívom a figyelmet a kulturális fogyatékoságtudományra, mint egy, a fogyatékosággal élhető élet megértését segítő diszciplínára. A fogyatékoság-felfogások történeti áttekintése során eljutok a vakokról kialakult mentális képtől valóságos társadalmi szerepvállalásukig, aminek egyik alappillére a zene. Megélt tapasztalatok a szakirodalommal összhangban hangsúlyozzák, nem minden vak született zenész, bár mindegyikük életében előkelő helyen szerepel a hangzó világ, beleértve a zene örömét.

Források:

Berressem, H., Ingwersen, M., Waldschmidt, A. (2017): Foreword: Culture — Theory — Disability.

https://www.researchgate.net/publication/315857961_Foreword_Culture_-_Theory_-_Disability_Encounters_between_Disability_Studies_and_Cultural_Studies

Bolt, D. (2006): Beneficial Blindness: Literary Representation and the So-Called Positive Stereotyping of People with Impaired Vision. Journal of Disability Studies. New Zealand. 12. pp. 80-100.

<https://disabilitystudies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/bolt-Beneficial-Blindness.pdf>

Britannica (n. d.): Ramses III. King of Egypt. In Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/biography/Ramses-III>

Couser, G. T. (2009): Signifying Bodies - Disability in Contemporary Life-Writing. The University of Michigan Press.

Davis, L. J. 2006): "Introduction." The Disability Studies Reader. Ed. Lennard J. Davis. New York, Milton Park: Routledge, (2nd ed.). xv-xviii. Print.

Flamich, M. (2018): Competencies in Inclusive Teacher Education — Blind and Low Vision Professional Musicians' Music Students' and Their Teachers' Beliefs on Inclusion, Teacher Competencies and Their Development. Retrieved: http://ppk.elte.hu/file/Flamich_Maria_Magdolna_Tezisfuzet_angol.pdf

Flamich, M. (2018): Pedagóguskompetenciák az inkluzív szemléletű tanárképzésben – Vak és aliglátó hivatásos zenészek, zenét tanuló fiatalok és tanáraik nézetei befogadásról, a pedagóguskompetenciákról, valamint azok fejlesztéséről. Retrieved: http://ppk.elte.hu/file/Flamich_Maria_Magdolna_Disszertacio.pdf

Flamich, M. — Hoffmann, R (2011): Música i Discapacitat: Aspectes específics de la Música Executada conjuntament per músics cecs i vidents (Music and Disability – Special Aspects of Blind and Sighted Musicians' Joint Performances. Universitat de Valencia, Valencia, Spain – Conference: An oral presentation

Garland-Thomson, R. (1996): Extraordinary Bodies: Figuring Disability in American Culture and Literature, Columbia University Press.

Herodek, K. (1925): Vakok nevelés-oktatásának kézikönyve /kézirat/ / Előadatott a gyógypedagógiai képzőn a kommunizmus idejéig:/
Írta Herodek Károly, a Vakok Kir. Orsz. Intézet igazgatója

McRuer, R. (2006): Crip Theory: Cultural Signs of Queerness, and Disability. New York University Press, New York.

Mitchell, D., Snyder, S. (2000): Narrative prosthesis: Disability and the dependencies of discourse. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Sacks, O. (2010): Zenebolondok - Mesék a zenéről és az agyról. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Siebers, T. (2010): Disability Aesthetics. The University of Michigan Press.

Siebers, T. (2008): Disability Theory. The University of Michigan Press.

Straus, J. N. (2011): Extraordinary Measures. Disability in Music. Oxford University Press.

Shidrick, M. (2009): Dangerous Discourses of Disability, Subjectivity and Sexuality. Palgrave Macmillan. London

Ungár Imre (1960): A vak muzsikusok szerepe társadalmunk zenei nevelésében.
<http://www.parlando.hu/Vakmuzsikus602.htm>

